

درس اول: تاریخ نگاری و آشنایی با گونه های منابع معاصر

تحولات تاریخ نگاری دوره معاصر:

(۱) تاریخ نگاری سنتی

- ادامه وقایع نگاری ها و مجلس نویسی های دوره صفوی و پیش از آن
 - مورخان در این گروه اغلب اهل شعر و ادب بودند ⇐ در نتیجه آثارشان همراه با خصوصیات ادبی تألیف شده است.
- ویژگی های نوشتاری:

- شرح زندگی پادشاهان همراه با مبالغه
- بی توجهی به زندگی اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی مردم
- تاکید به تاریخ سیاسی و نظامی، شرح طولانی خبرها و فتوحات
- عدم توجه به علت ها و نتیجه های رویدادهای تاریخی
- رواج روحیه تملق و چاپلوسی
- تاکید بر مصنوع و متکلف نویسی و پرهیز از ساده نویسی
- بی توجهی به سنجش و نقد منابع

شیوه تاریخ نگاری افشاریه و زندیه استمرار تاریخ نویسی عصر صفویان

- میرزا مهدی خان استرآبادی:

- مورخ دربار و مولف کتاب (۱) جهانگشای نادری (۲) درّه نادره ← در شرح فتوحات نادرشاه و ستایش وی

- میرزا محمد صادق موسوی:

- مولف کتاب تاریخ گیتی گشا و مولف کتاب تاریخ زندیه ← با (۱) اسلوبی مصنوع (۲) تملق گویی پادشاهان زندیه

(۲) تاریخ نگاری جدید ایران

زمینه های پیدایش:

- ۱- جنگ های ایران و روسیه در دوران فتحعلی شاه قاجار، چشم و گوش زمامداران و بیگانگان را به دنیای غرب گشود.
 - ۲- زمامداران و نخبگان ایرانی با مقایسه وضعیت ایران و غرب در جست و جوی علت درک پیشرفت جامعه غربی و عقب ماندگی جامعه ایران بر آمدند.
 - ۳- در نتیجه این کنجکاوی ها از زمان عباس میرزا (ولیعهد فتحعلی شاه) ترجمه آثار اروپایی آغاز شد.
 - ۴- با الف) تأسیس مدرسه دارالفنون ب) ایجاد دارالطباعه دولتی و دارالترجمه همایونی در زمان ناصرالدین شاه قاجار، ترجمه آثار توسط محمدحسن خان اعتمادالسلطنه گسترش یافت.
- محمدحسن خان اعتمادالسلطنه : الف) از مورخان مشهور عصر قاجار بود که به ریاست دارالترجمه همایونی برگزیده شد .

ب) در دوره ریاست او آثار فراوانی توسط وی و دیگر مترجمان به فارسی ترجمه شد.
 ۵- بخش زیادی از نخستین آثار ترجمه شده از زبان‌های اروپایی به فارسی = نوشته‌های تاریخی ← ترجمه آن‌ها تأثیر بسزایی در آشنایی نویسندگان و مورخان ایرانی با بینش مورخان اروپایی داشت.

گسترش فعالیت علمی شرق شناسان باعث شد تا:

- ۱- رمزگشایی کتیبه‌های بیستون و طاق بستان
 - ۲- به دست آوردن اطلاعات دقیق و جدید درباره تاریخ ایران
- در نتیجه گسترش کشفیات باستان شناسی در ایران:
 - منابع موثق پیش روی مورخان قرار داد.
 - زمینه تحولی عمیق و اساسی در تاریخ نگاری فراهم آورد.

انتقاد به تاریخ نویسی سنتی:

میرزا آقاخان کرمانی

*مورخ عصر قاجار
 * در رواج تاریخ نگاری جدید گام موثری برداشت.
 * معتقد بوده است که مورخان اروپایی با بررسی سیر حوادث و مطالعه علل و نتایج رویدادها به قوانینی به نام «حکمت تاریخی» دست پیدا کرده‌اند.

میرزا فتحعلی خان آخوندزاده

* در عین حال که مورخ نبود، اما به شیوه‌ای علمی تاریخ نویسی سنتی را نقد کرد.
 * در سایه ایراد شیوه تاریخ نویسی، رضا قلی خان را به دلایل استفاده از شعر در میان رویدادها و به کار بردن الفاظ مصنوع ادبی، نقد کرد.

خاوری شیرازی

* یکی از پیشگامان انتقاد به متکلف نویسی
 * مورخ مشهور دوران فتحعلی شاه قاجار
 * نویسنده تاریخ ذوالقرنین
 * به ساده و مختصر نویسی علاقه نشان داد ← به نکوهش تملق گویی پرداخت.
 تاریخ نگار لازم است راست گفتاری پیشه کند؛
 فرشته را دیو نداند و دیو را فرشته نداند.

میرزا محمد جعفر خورموجی

* از مورخان عصر ناصری
 * مؤلف کتاب (حقایق الاخبار ناصری)
 * منتقد تملق گرایی
 * نخستین کسی است که واقعیت قتل امیر کبیر را بازتاب داده است.

روش تاریخ نگاری جدید؛ ظهور تاریخ نگاری جدید

در این شیوه تاریخ نگاران و پژوهشگران جدید:

۱) با استفاده از روش تحقیق علمی و بهره برداری از اسناد و مدارک معتبر رویدادهای تاریخی را ارزیابی می کردند و

یافته‌های علمی خورد را به زبانی ساده می‌نوشتند.

(۲) تلاش می‌کردند تا از نتایج علوم باستان‌شناسی، زبان‌شناسی، جامعه‌شناسی، اسطوره‌شناسی و جغرافیا‌شناسی در مطالعه تاریخی بهره ببرند.

عواملی که به ترویج روش پژوهش علمی تاریخ در ایران کمک کرد:

(۱) گسترش مدارس جدید (۲) تأسیس دانشگاه

(۳) رایج شدن آموزش تاریخ به عنوان یک رشته علمی در دوران حکومت پهلوی

(۴) آموزش تاریخ به عنوان یک رشته علمی در سال‌های اخیر با رشد کمی و کیفی آموزش آن در مراکز دانشگاهی شتاب یافت.

(۵) ایجاد مراکز تحقیقاتی و نشریاتی تخصصی در حوزه مطالعات تاریخی

(۶) تألیف، ترجمه و نشر کتاب‌ها و مقاله‌های علمی فراوان

بینش تاریخ‌نگاری جدید

اساس بینش مورخان سنتی: تأکید بر زندگی پادشاهان و شرح فتوحات

تاریخ‌نویسان جدید:

- جنبه‌های مورد بررسی که تدریجاً در نوشتار کتاب‌های تاریخی اهمیت یافت:

- سیاسی - فرهنگی - نظامی - اجتماعی - اقتصادی

عوامل مؤثر:

۱- انقلاب مشروطه:

← تأثیر عمیق بر دگرگونی بینش مورخان ایرانی

← موجب جلب توجه مورخان ایرانی به رویدادهای تاریخی و نقش مردم شد.

← کتاب تاریخ‌بیداری نقش مشروطه را پایدار می‌کند ← محمد علی ناظم الاسلام کرمانی در این کتاب نقش مردم و

نقش طبقات گوناگون اجتماعی در انقلاب مشروطه را نشان داد.

۲- نفوذ و دخالت کشورهای استعمارگر ۳- جنگ‌های جهانی اول و دوم و اشغال ایران

۴- کودتاهای ۱۲۹۹ و ۱۳۳۲ ش ۵- جشن ملی شدن صنعت نفت ۶- انقلاب اسلامی

گونه‌های منابع تاریخی در دوره معاصر: منابع پژوهشی دوره معاصر تاریخ ایران نسبت به قبل کثرت و فراوانی بیشتری

پیدا کرده است، عمده منابع:

(۱) کتاب‌ها: سفرنامه - زندگی‌نامه‌ها (تراجم) - کتب ادبی - کتب تاریخی - خاطرات

(۲) نشریات: روزنامه - مجله

(۳) اسناد و منابع آرشیوی: بناها - وسایل - ابزارها

الف) کتاب‌ها

۱- کتب تاریخی (در دوره معاصر):

قاجار

- کتاب‌های متعددی در موضوع تاریخ توسط مورخان ایرانی با دو رویکرد سنتی و جدید نوشته شده
 - چند تن از اروپاییان که (بیشتر آن‌ها مدتی را در ایران سپری کرده بودند) کتاب‌هایی درباره تاریخ ایران نوشتند که جزو منابع آن دوره هستند. مانند: تاریخ کامل ایران نوشته سرجان ملکم
- ۲- خاطرات: در دوره معاصر برخی شخصیت‌های سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی یا مردم عادی خاطرات خود را در قالب وقایع‌نگاری‌های روزانه نگاشتند.
- محتوای این خاطرات حاوی اطلاعات ارزشمند سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و شرح حال رجال بود که کمتر در منابع دیگر پیدا می‌شود.
- ۳- سفرنامه‌ها: در عصر قاجار سفرنامه نویسی گسترش فراوانی یافت.
- ← تعدادی از شخصیت‌ها، دیده‌ها و شنیده‌های خود را در جریان سفرهای داخلی و خارجی نوشتند:
- ناصرالدین شاه - مظفردالدین شاه - برخی مقامات و رجال سیاسی، فرهنگی و اقتصادی قاجار
- عده‌ای از سفرا، مأموران، بزرگان و جهان‌گردان خارجی
- اهمیت ← از جهت مطالعه تاریخ اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی
- ← دارای اطلاعاتی در شاخه‌های اقتصادی (گمرک، مالیات، راه‌ها) و ابعاد اجتماعی (آداب و رسوم، پوشاک، تغذیه، مباحث فرهنگی و هنری).
- ۴- آثار ادبی
- ۵- اندیشنامه‌ها و تذکره‌ها
- ۶- کتاب‌های جغرافیایی
- ۷- متون کلامی، فقهی، فلسفی و حقوقی مربوط به دوران معاصر
- ب) نشریات (روزنامه)

- به عنوان رسانه گروهی، یکی از اطلاعات تأثیرگذار در تمدن غرب که در دوران قاجار به ایران آمد.
- از طریق آگاهی بخشی عمومی تأثیرات فکری، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی زیادی بر جامعه ایران داشت.
- اولین روزنامه ایران: کاغذ اخبار ← در تهران و توسط میرزا صالح شیرازی، یکی از دانشجویهای اعزامی به انگلستان چاپ می‌شد.
- روزنامه وقایع اتفاقیه ← توسط امیرکبیر چاپ شد. به منظور رشد آگاهی‌های سیاسی و اجتماعی مردم و توسعه

فکری و فرهنگی جامعه - بعدها به روزنامه دولت علیه ایران تغییر نام داد.

- در دوران حکومت قاجاریه ← به دلیل استبداد و نبود آزادی بیان، برخی روزنامه نگاران در خارج از ایران روزنامه های فارسی چاپ کردند و مخفیانه به ایران رساندند.

- دوران پس از پیروزی مشروطه ← رشد سریع نشریات

- دوران پهلوی و جمهوری اسلامی ← فعالیت های مطبوعاتی دچار نوسان شدند. - نشریات توسعه و تنوع یافتند. - مجله های اختصاصی در موضوعات تاریخی منتشر شدند.

- نشریات قدیمی = از منابع ارزشمند پژوهشی در مطالعه تاریخ.

- برخی احزاب و گروه های سیاسی، اجتماعی و مذهبی نشریات مخصوص خود را چاپ کردند ← منبع سودمند برای پژوهشگران در بررسی دیدگاه ها و مواضع آن ها

پ) اسناد و منابع آرشیوی:

- شامل ← کلیه مکاتبات حکومتی، فرمان ها، معاهدات سیاسی، نامه های شخصی و اداری، اسناد مالی و قضایی، گزارش های اقتصادی، فرهنگی، نظامی و حقوقی

- از پر اهمیت ترین منابع

- در بسیاری از کشورهای جهان محلی برای نگهداری، حفاظت، مرمت، طبقه بندی و آماده سازی برای محققان ایجاد شده: آرشیو

- آرشیوهای هر کشور محل نگهداری اساسی ترین اسناد و مدارک باارزش مربوط به آن کشور است.

- اسناد = حاوی اطلاعات ارزشمند در موضوعات: سیاسی - اداری - فرهنگی - اقتصادی (مالی، ملکی و معاملات) - دیدگاه و عملکرد (افراد، احزاب، شخصیت ها و گروه های سیاسی، اجتماعی و مذهبی)

ت) بناها، اشیاء و وسایل:

- از آثار معماری: بناها - خیابان ها - کوچه ها - میدان ها

- اشیاء و لوازم به جا مانده: سکه ها - جواهر آلات - مهرها - نشان ها - سایر وسایل به جا مانده از دوره قاجار و پهلوی

آموزشگاه پرسا

۱ کدام یک از چهره‌های برجسته فرهنگی در دوران ناصرالدین شاه قاجار، به ریاست دارالترجمه همایونی منصوب گردید؟

سراسری

- ۱ رضا قلی‌خان هدایت ۲ میرزا یوسف‌خان مستشارالدوله ۳ حسن پیرنیا (مشیرالدوله) ۴ محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه

۲ کدام مورخ دربار نادرشاه، نویسنده جهانگشای نادری است؟

سراسری

- ۱ میرزا مهدی‌خان استرآبادی ۲ امینی هروی ۳ محمد بن خاوند شاه (میرخواند) ۴ میرزا محمد صادق موسوی

۳ کدام مورد تحول عمیق و اساسی در تاریخ‌نگاری در ایران را فراهم آورد؟

خارج از کشور

- ۱ گسترش کشفیات باستان‌شناسی ۲ گسترش فعالیت مطبوعات و شکل‌گیری آرشیو ملی ایران
۳ علاقه و اشتیاق مورخان به حقیقت‌نویسی و نکوهش تملق‌گویی ۴ تأسیس دارالفنون و ایجاد دارالطباعه دولتی و دارالترجمه همایونی

۴ کدام یک از مورخان عصر ناصری، نخستین کسی است که واقعیت قتل امیرکبیر را در اثر خویش بازتاب داده است؟

خارج از کشور

- ۱ خاوری شیرازی ۲ فتحعلی‌خان آخوندزاده ۳ میرزا محمد جعفر خورموجی ۴ میرزا محمد صادق موسوی

۵ تأسیس دارالترجمه همایونی در دوره قاجار چه تأثیری بر تاریخ‌نگاری این دوره داشت؟

سوال های امتحانی

۶ جمله‌های صحیح یا غلط را مشخص کنید.

سوال های امتحانی

الف اولین روزنامه ایران را میرزا صالح شیرازی با عنوان کاغذ اخبار در تهران منتشر کرد.

سوال های امتحانی

۷ محل نگهداری اسناد و مدارک با ارزش و معتبر هر کشور چه نام دارد؟

سوال های امتحانی

۸ منظور از «حکمت تاریخی» چیست؟

سوال های امتحانی

پاسخنامه تشریحی

۱ محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه، از مورخان مشهور عصر قاجار، یکی از چهره‌های برجسته فرهنگی این دوره بود که به ریاست دارالترجمه همایونی برگزیده شد. ۱ ۲ ۳ ۴ ۵

۲ میرزا مهدی‌خان استرآبادی (مورخ دربار نادرشاه افشار) در کتاب‌های «جهانگشای نادری» و «دُرّه نادری»، فتوحات نادر را شرح می‌دهد و وی را ستایش می‌کند. ۱ ۲ ۳ ۴ ۵

۳ با گسترش فعالیت علمی شرق‌شناسان، کتیبه‌های بیستون و طاق‌بستان رمزگشایی شد و اطلاعات جدیدی درباره تاریخ ایران به دست آمد. ۱ ۲ ۳ ۴ ۵

گسترش کشفیات باستان‌شناسی در ایران، منابع‌نویسی را پیش روی مورخان قرار دارد و زمینه تحولی عمیق و اساسی را در تاریخ‌نگاری فراهم آورد. ۱ ۲ ۳ ۴ ۵

۴ میرزا محمد جعفر خورموجی، از مورخان عصر ناصر و مؤلف کتاب حقایق‌الآخبار ناصری، نخستین کسی است که واقعیت قتل امیرکبیر را بازتاب داده است. ۱ ۲ ۳ ۴ ۵

۵ آثار فراوانی به فارسی ترجمه شد که نوشته‌های تاریخی نیز بخش قابل توجهی از نخستین آثار ترجمه شده از زبان‌های اروپایی به زبان فارسی را تشکیل می‌دادند و ترجمه این آثار تأثیر بسزایی در آشنایی نویسندگان و مورخان ایرانی با بینش و روش مورخان اروپایی داشت. ۱ ۲ ۳ ۴ ۵

۶

الف صحیح

۷ آرشیو ملی

۸ مورخان جدید اروپایی با بررسی سیر حوادث و مطالعه علل و نتایج رویدادها، به قوانینی دست یافته‌اند که آن را «حکمت تاریخی» می‌نامند. ۱ ۲ ۳ ۴ ۵

